

**ΜΑΘΗΜΑ: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΚΔΟΤΙΚΗ
ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ
ΔΙΔΑΣΚΩΝ: ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ
ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΠΕΡΙΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ**

1. ΓΕΝΙΚΑ

ΣΧΟΛΗ	ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ		
ΤΜΗΜΑ	ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ		
ΕΠΙΠΕΔΟ ΣΠΟΥΔΩΝ	Μεταπτυχιακό		
ΚΩΔΙΚΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ	ΑΕΦ +++	ΕΞΑΜΗΝΟ ΣΠΟΥΔΩΝ	2 ^ο
ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ		
ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ <i>σε περίπτωση που οι πιστωτικές μονάδες απονέμονται σε διακριτά μέρη του μαθήματος π.χ. Διαλέξεις, Εργαστηριακές Ασκήσεις κ.λπ. Αν οι πιστωτικές μονάδες απονέμονται ενιαία για το σύνολο του μαθήματος αναγράψτε τις εβδομαδιαίες ώρες διδασκαλίας και το σύνολο των πιστωτικών μονάδων</i>	ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΕΣ ΩΡΕΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ	ΠΙΣΤΩΤΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ	
Διαλέξεις και Ασκήσεις Πράξης	3	10	
<i>Προσθέστε σειρές αν χρειαστεί. Η οργάνωση διδασκαλίας και οι διδακτικές μέθοδοι που χρησιμοποιούνται περιγράφονται αναλυτικά στο 4.</i>			
ΤΥΠΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ <i>Υποβάθρου, Γενικών Γνώσεων, Επιστημονικής Περιοχής, Ανάπτυξης Δεξιοτήτων</i>	Μάθημα Επιστημονικής Περιοχής (Ειδικού Υποβάθρου) ΕΥ		
ΠΡΟΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ:	ΟΧΙ		
ΓΛΩΣΣΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ και ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ:	Ελληνική		
ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΠΡΟΣΦΕΡΕΤΑΙ ΣΕ ΦΟΙΤΗΤΕΣ ERASMUS	Ναι (στην Ελληνική)		
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ (URL)	++		

2. ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

<p>Μαθησιακά Αποτελέσματα Περιγράφονται τα μαθησιακά αποτελέσματα του μαθήματος οι συγκεκριμένες γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες καταλλήλου επιπέδου που θα αποκτήσουν οι φοιτητές μετά την επιτυχή ολοκλήρωση του μαθήματος.</p> <p>Συμβουλευτείτε το Παράρτημα Α</p> <ul style="list-style-type: none"> Περιγραφή του Επιπέδου των Μαθησιακών Αποτελεσμάτων για κάθε ένα κύκλο σπουδών σύμφωνα με Πλαίσιο Προσόντων του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης Περιγραφικοί Δείκτες Επιπέδων 6, 7 & 8 του Ευρωπαϊκού Πλαισίου Προσόντων Διά Βίου Μάθησης και Παράρτημα Β Περληπτικός Οδηγός συγγραφής Μαθησιακών Αποτελεσμάτων
<p>Με την ολοκλήρωση του μαθήματος οι φοιτητές/φοιτήτριες θα είναι σε θέση:</p> <ul style="list-style-type: none"> Να διακρίνουν και να κατανοούν τη γραφή των μεσαιωνικών ελληνικών χειρογράφων (με έμφαση στη γραφή χειρογράφων 10^{ου}-16^{ου} αι.). Να είναι σε θέση να αναγινώσκουν μεσαιωνικά ελληνικά χειρόγραφα 10^{ου}-16^{ου} αι. Να κατανοούν τη σημασία της χειρόγραφης παράδοσης για τη μελέτη και ερμηνεία των αρχαίων ελληνικών κειμένων.

- Να διακρίνουν την εξέλιξη και τα βασικά μεθοδολογικά ζητήματα της εκδοτικής πρακτικής από τον 15^ο αι. ως τις μέρες μας.
- Να κατανοούν, να αναλύουν και να σχολιάζουν τα κριτικά υπομνήματα εκδόσεων αρχαίων ελληνικών κειμένων.
- Να είναι σε θέση να πραγματοποιήσουν κριτική έκδοση αρχαίου ελληνικού κειμένου.

Γενικές Ικανότητες

Λαμβάνοντας υπόψη τις γενικές ικανότητες που πρέπει να έχει αποκτήσει ο πτυχιούχος (όπως αυτές αναγράφονται στο Παράρτημα Διπλώματος και παρατίθενται ακολούθως) σε ποια / ποιες από αυτές αποσκοπεί το μάθημα:

Αναζήτηση, ανάλυση και σύνθεση δεδομένων και πληροφοριών, με τη χρήση και των απαραίτητων τεχνολογιών

Προσαρμογή σε νέες καταστάσεις

Λήψη αποφάσεων

Αυτόνομη εργασία

Ομαδική εργασία

Εργασία σε διεθνές περιβάλλον

Εργασία σε διεπιστημονικό περιβάλλον

Παραγωγή νέων ερευνητικών ιδεών

Σχεδιασμός και διαχείριση έργων

Σεβασμός στη διαφορετικότητα και στην πολυπολιτισμικότητα

Σεβασμός στο φυσικό περιβάλλον

Επίδειξη κοινωνικής, επαγγελματικής και ηθικής υπευθυνότητας

και ευαισθησίας σε θέματα φύλου

Άσκηση κριτικής και αυτοκριτικής

Προαγωγή της ελεύθερης, δημιουργικής και επαγωγικής σκέψης

- Αναζήτηση, ανάλυση και σύνθεση δεδομένων και πληροφοριών, με τη χρήση και των απαραίτητων τεχνολογιών
- Λήψη αποφάσεων
- Αυτόνομη εργασία
- Εργασία σε διεπιστημονικό περιβάλλον
- Παραγωγή νέων ερευνητικών ιδεών
- Άσκηση κριτικής και αυτοκριτικής
- Προαγωγή της ελεύθερης, δημιουργικής και επαγωγικής σκέψης

3. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Το μάθημα έχει ως στόχο να γνωρίσουν οι φοιτητές/φοιτήτριες την εξέλιξη της ελληνικής γραφής κατά τον Μεσαίωνα και τα βασικά μεθοδολογικά ζητήματα της εκδοτικής κειμένων της αρχαίας ελληνικής Γραμματείας. Στο πρώτο μέρος του μαθήματος (μαθ. 1-6) οι φοιτητές/φοιτήτριες εισάγονται στα αντικείμενα της Ελληνικής Παλαιογραφίας και Κωδικολογίας και με βάση επιλεγμένα δείγματα χειρογράφων διαθέσιμων στη βιβλιογραφία και στο διαδίκτυο εξοικειώνονται με τους βασικούς τύπους της μεσαιωνικής ελληνικής γραφής (μεγαλογράμματη, μικρογράμματη), με έμφαση στους πιο γνωστούς τύπους της μικρογράμματης (σφαιρόληκτη, μαργαριτόπλεκτη, μονής Οδηγών κ.ο.κ.). Ακολούθως, οι φοιτητές/φοιτήτριες εισάγονται στα βασικά ζητήματα της Κωδικολογίας, με έμφαση στην περιγραφή των χειρογράφων και τη χρήση σχετικών βάσεων δεδομένων. Στο δεύτερο μέρος του μαθήματος (μαθ. 7-13), εστιάζουμε στην κριτική και εκδοτική των αρχαίων ελληνικών κειμένων. Αρχικά πραγματοποιείται ιστορική αναδρομή στις εκδοτικές πρακτικές ανά τους αιώνες, από τις πρώτες εκδόσεις των ουμανιστών του 15^{ου} αι. μέχρι και τις σύγχρονες ψηφιακές κριτικές εκδόσεις. Ακολούθως, εστιάζουμε στις στεμματικές θεωρίες και εμβαθύνουμε στη μέθοδο Lachmann (*recensio, emendatio, constitutio textus*). Κατόπιν, οι φοιτητές/φοιτήτριες εξοικειώνονται με τα στοιχεία της κριτικής έκδοσης: *praefatio, stemma codicum, sigla*, κριτικό κείμενο, υπομνήματα (πηγών, παραλλήλων χωρίων, κριτικό), βιβλιογραφία και ευρετήρια. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ανάλυση και στον σχολιασμό του κριτικού υπομνήματος επιλεγμένων κειμένων της αρχαίας ελληνικής Γραμματείας. Η διδακτέα ύλη κατανέμεται σε δεκατρείς (13) διαλέξεις των τριών (3) ωρών. Για την καλύτερη κατανόηση της διδακτέας ύλης αξιοποιούνται οι ΤΠΕ (power point, online βάσεις δεδομένων και συλλογές ψηφιοποιημένων χειρογράφων, εξειδικευμένο λογισμικό), ενώ σε κάθε διάλεξη δίδεται περίληψη του μαθήματος (hand out).

4. ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ και ΜΑΘΗΣΙΑΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ - ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

<p>ΤΡΟΠΟΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ <i>Πρόσωπο με πρόσωπο, Εξ αποστάσεως εκπαίδευση κ.λπ.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Πρόσωπο με πρόσωπο, • Ασύγχρονη τηλεκπαίδευση μέσω του συστήματος ecourse. • Σύγχρονη τηλεκπαίδευση μέσω της πλατφόρμας Microsoft Teams, όταν οι συνθήκες το απαιτούν. 													
<p>ΧΡΗΣΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ <i>Χρήση Τ.Π.Ε. στη Διδασκαλία, στην Εργαστηριακή Εκπαίδευση, στην Επικοινωνία με τους φοιτητές</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Υποστήριξη μαθησιακής διαδικασίας μέσω της ηλεκτρονικής πλατφόρμας E-course (ανάρτηση σημειώσεων και εκπαιδευτικού υλικού). • Χρήση των ΤΠΕ κατά τη διδασκαλία: παρουσιάσεις PowerPoint κατά την ώρα του μαθήματος, χρήση ηλεκτρονικών πηγών και βάσεων δεδομένων με ελεύθερη πρόσβαση (open access: https://digi.vatlib.it, https://gallica.bnf.fr/accueil/en/content/accueil-en, https://pinakes.irht.cnrs.fr) και χρήση εξειδικευμένου λογισμικού (Classical Text Editor). • Ανάρτηση ανακοινώσεων στην πλατφόρμα Ecourse. • Επικοινωνία με τους φοιτητές / φοιτήτριες μέσω email. • Όσοι φοιτητές / όσες φοιτήτριες το επιθυμούν, μπορούν να επικοινωνήσουν με τον διδάσκοντα και μέσω της πλατφόρμας MSTEams. 													
<p>ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ <i>Περιγράφονται αναλυτικά ο τρόπος και μέθοδοι διδασκαλίας. Διαλέξεις, Σεμινάρια, Εργαστηριακή Άσκηση, Άσκηση Πεδίου, Μελέτη & ανάλυση βιβλιογραφίας, Φροντιστήριο, Πρακτική (Τοποθέτηση), Κλινική Άσκηση, Καλλιτεχνικό Εργαστήριο, Διαδραστική διδασκαλία, Εκπαιδευτικές επισκέψεις, Εκπόνηση μελέτης (project), Συγγραφή εργασίας / εργασιών, Καλλιτεχνική δημιουργία, κ.λπ.</i></p> <p><i>Αναγράφονται οι ώρες μελέτης του φοιτητή για κάθε μαθησιακή δραστηριότητα καθώς και οι ώρες μη καθοδηγούμενης μελέτης ώστε ο συνολικός φόρτος εργασίας σε επίπεδο εξαμήνου να αντιστοιχεί στα standards του ECTS</i></p>	<table border="1"> <thead> <tr> <th data-bbox="689 1202 1024 1267">Δραστηριότητα</th> <th data-bbox="1024 1202 1359 1267">Φόρτος Εργασίας Εξαμήνου</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="689 1267 1024 1375">Διαλέξεις σε αλληλεπίδραση με τους φοιτητές</td> <td data-bbox="1024 1267 1359 1375">39</td> </tr> <tr> <td data-bbox="689 1375 1024 1451">Εβδομαδιαία μη καθοδηγούμενη μελέτη</td> <td data-bbox="1024 1375 1359 1451">39</td> </tr> <tr> <td data-bbox="689 1451 1024 1594">Αυτόνομη μελέτη βασικών βιβλιογραφικών δεδομένων</td> <td data-bbox="1024 1451 1359 1594">72</td> </tr> <tr> <td data-bbox="689 1594 1024 1671">Συγγραφή τελικής εργασίας</td> <td data-bbox="1024 1594 1359 1671">100</td> </tr> <tr> <td data-bbox="689 1671 1024 1812">Σύνολο Μαθήματος (25 ώρες φόρτου εργασίας ανά πιστωτική μονάδα)</td> <td data-bbox="1024 1671 1359 1812">250 (10 ECTS)</td> </tr> </tbody> </table>	Δραστηριότητα	Φόρτος Εργασίας Εξαμήνου	Διαλέξεις σε αλληλεπίδραση με τους φοιτητές	39	Εβδομαδιαία μη καθοδηγούμενη μελέτη	39	Αυτόνομη μελέτη βασικών βιβλιογραφικών δεδομένων	72	Συγγραφή τελικής εργασίας	100	Σύνολο Μαθήματος (25 ώρες φόρτου εργασίας ανά πιστωτική μονάδα)	250 (10 ECTS)	
Δραστηριότητα	Φόρτος Εργασίας Εξαμήνου													
Διαλέξεις σε αλληλεπίδραση με τους φοιτητές	39													
Εβδομαδιαία μη καθοδηγούμενη μελέτη	39													
Αυτόνομη μελέτη βασικών βιβλιογραφικών δεδομένων	72													
Συγγραφή τελικής εργασίας	100													
Σύνολο Μαθήματος (25 ώρες φόρτου εργασίας ανά πιστωτική μονάδα)	250 (10 ECTS)													
<p>ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΦΟΙΤΗΤΩΝ <i>Περιγραφή της διαδικασίας αξιολόγησης</i></p> <p><i>Γλώσσα Αξιολόγησης, Μέθοδοι αξιολόγησης, Διαμορφωτική ή Συμπερασματική, Δοκιμασία Πολλαπλής Επιλογής, Ερωτήσεις Σύντομης Απάντησης, Ερωτήσεις Ανάπτυξης Δοκιμών, Επίλυση Προβλημάτων, Γραπτή Εργασία,</i></p>	<p>Η αξιολόγηση των φοιτητών/φοιτητριών βασίζεται:</p> <p>α) στην τελική εργασία (= 60 % του τελικού βαθμού). Οι φοιτητές/φοιτήτριες συγγράφουν την τελική εργασία του εξαμήνου στα Ελληνικά με θέμα που σχετίζεται με την αρχαία ελληνική Παλαιογραφία και την Κριτική-Εκδοτική των κειμένων της αρχαίας</p>													

<p>Έκθεση / Αναφορά, Προφορική Εξέταση, Δημόσια Παρουσίαση, Εργαστηριακή Εργασία, Κλινική Εξέταση Ασθενούς, Καλλιτεχνική Ερμηνεία, Άλλη / Άλλες</p> <p>Αναφέρονται ρητά προσδιορισμένα κριτήρια αξιολόγησης και εάν και που είναι προσβάσιμα από τους φοιτητές.</p>	<p>ελληνικής Γραμματείας. Κατά τις τελευταίες εβδομάδες του εξαμήνου οι φοιτητές/φοιτήτριες οφείλουν να παρουσιάσουν την υπό εξέλιξη τελική εργασία τους ενώπιον ακροατηρίου και να δεχθούν τις ερωτήσεις του διδάσκοντος και των συμφοιτητών / συμφοιτητριών τους.</p> <p>β) στις εβδομαδιαίες εργασίες (= 20 % του τελικού βαθμού). Κατά το πρώτο μισό του εξαμήνου, οι φοιτητές/φοιτήτριες θα μεταγράψουν επιλεγμένα φύλλα συγκεκριμένων χειρογράφων που διασώζουν έργα της αρχαίας ελληνικής Γραμματείας (ένα φύλλο ανά εβδομάδα).</p> <p>γ) στη συνολική παρουσία και συμμετοχή του μεταπτυχιακού φοιτητή / της μεταπτυχιακής φοιτήτριας στις εκπαιδευτικές δραστηριότητες του μαθήματος (ανάγνωση χειρογράφων, σχολιασμός γραφών χειρογράφων) (= 20 % του τελικού βαθμού).</p> <p>Τα κριτήρια αξιολόγησης εκτίθενται διεξοδικά κατά τη διάρκεια των παραδόσεων. Οι εργασίες επιστρέφονται στους φοιτητές / στις φοιτήτριες διορθωμένες και βαθμολογημένες.</p>
---	--

5. ΣΥΝΙΣΤΩΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλιογραφία:

- Agati M. L., *The Manuscript Book. A Compendium of Codicology* (Studia Archaeologica 214), Roma ²2017.
- Briquet C. M., *Les Filigranes*, τόμ. I-IV, Hildesheim – New York 1977 (¹1907).
- Canart P., *Lezioni di paleografia e di codicologia greca*, Vaticano 1980.
- Deppman J., D. Ferrer και M. Groden (επιμ.), *Genetic Criticism. Texts and Avant-textes*, Philadelphia 2004.
- Fiesoli G., *La genesi del lachmannismo*, Firenze 2000.
- Fraistat N. – J. Flanders (επιμ.), *The Cambridge Companion to Textual Scholarship*, Cambridge 2013.
- Gamillscheg E., D. Harlfinger, H. Hunger και P. Eleuteri, *Repertorium der griechischen Kopisten (800–1600)*, τόμ. I–III, Wien 1981-1997.
- Harlfinger D., *Specimina griechischer Kopisten der Renaissance*, τόμ. I: *Griechen des 15. Jahrhundert*, Berlin 1974.
- Harlfinger D. & J., *Wasserzeichen aus griechischen Handschriften*, τόμ. I, Berlin 1974.
- Lemey Ph., M. Salemi και A.-M. Vandamme (επιμ.), *The Phylogenetic Handbook: A Practical Approach to Phylogenetic Analysis and Hypothesis Testing*, Cambridge 2009.
- Λίτσας Ε. Κ., *Σύντομη εισαγωγή στην ελληνική Παλαιογραφία και Κωδικολογία*, Θεσσαλονίκη 2001.
- Maas P., *Textkritik*, Leipzig ⁴1960 (¹1927), ελλην. μετάφρ. Ν. Χιονίδης, *Κριτική των κειμένων*, Αθήνα 1984.
- Macé C., Ph. V. Baret, A. Bozzi και L. Cignoni (επιμ.), *The Evolution of Texts: Confronting Stemmatalogical and Genetical Methods. Proceedings of the International Workshop held in Louvain-la-Neuve on September 1-2, 2004* (Linguistica Computazionale 24-25), Pisa – Roma 2006.
- Maniaci M., *Archeologia del manoscritto: Metodi, problemi, bibliografia recente*, Rome 2002.
- Mioni E., *Introduzione alla paleografia greca* (Studi bizantini e neogreci 5), Padova 1973, ελλην. μετ. Μ. Ν. Παναγιωτάκης, *Εισαγωγή στην Ελληνική Παλαιογραφία*, Αθήνα 2009.
- Montfaucon B. de, *Palaeographia Graeca, sive De ortu et progressu literarum graecarum*, Parisiis 1708.

- Mosin V. – S. M. Traljic, *Filigranes des XIIIe et XIVe siècles*, τόμ. I-II, Zagreb 1957.
- Παπαχρυσόστομου Α., *Συμβολή στην κριτική κειμένου. Υπομνήματα, όροι και συντομογραφίες*, Αθήνα 2017.
- Perria L., *Γραφίς: per una storia della scrittura greca libraria, secoli IV a. C.-XVI d. C (Rome and Vatican)* (Quaderni di Νέα Ψώμη 1), Roma – Vaticano 2011, ελλην. μετάφρ. Ευ. Κ. Λίτσας – Α. Τριάντου, *Οι γραφές των ελληνικών χειρογράφων. Εισαγωγή στην ιστορία της ελληνικής βιβλιακής γραφής (4^{ος} αιώνας π.Χ. - 16^{ος} αιώνας μ.Χ.)*, Θεσσαλονίκη 2019.
- Piccard G., *Die Wasserzeichenkartei Piccard im Hauptstaatsarchiv Stuttgart*, τόμ. I-XVII, Stuttgart 1961-1997.
- Reynolds L. D. – N. G. Wilson, *Scribes and Scholars: A Guide to the Transmission of Greek and Latin Literature*, Oxford ³1991, ελλην. μετ. Μ. Ν. Παναγιωτάκης, *Αντιγραφείς και φιλόλογοι. Το ιστορικό της παράδοσης των κλασικών κειμένων*, Αθήνα 2001.
- Roelli Ph. (επιμ.), *Handbook of Stemmatology. History, Methodology, Digital Approaches*, Berlin – Boston 2020.
- Thompson E. M., *An Introduction to Greek and Latin Palaeography*, Eastbourne 2002 (¹1912), ελλην. μετάφρ. Μ. Χατζηναστασίου, επιμ. Χ. Τσαγγάλης, *Εισαγωγή στην Ελληνική και Λατινική Παλαιογραφία*, Αθήνα 2021.
- Timpanaro S., *La genesi del metodo del Lachmann*, Padova 1981, αγγλ. μετάφρ. G. W. Most, *The Genesis of Lachmann's Method*, Chicago 2005.
- Trovato P., *Everything You Always Wanted to Know about Lachmann's Method: A Non-Standard Handbook of Genealogical Textual Criticism in the Age of Post-Structuralism, Cladistics, and Copy-Text*, Firenze 2014.
- West M. L., *Textual Criticism and Editorial Technique applicable to Greek and Latin Texts*, Stuttgart 1973, ελλην. μετάφρ. Γ. Μ. Παράσογλου, *Κριτική των κειμένων και τεχνική των εκδόσεων, όπως εφαρμόζονται στους Έλληνες και Λατίνους συγγραφείς*, Αθήνα 1989.
- Wilamowitz-Moellendorff U. von, *Geschichte der Philologie*, Wiesbaden ³1998 (¹1921), αγγλ. μετάφρ. A. Harris, *History of Classical Scholarship, edited with Introduction and Notes by Hugh Lloyd-Jones*, Baltimore 1982, ελλην. μετάφρ. Ι. Ν. Καζάζης, *Ιστορία της Κλασικής Φιλολογίας (Κλασική Φιλολογία 5)*, Αθήνα 2005.

Συναφή επιστημονικά περιοδικά:

- *L'Année Philologique (APH)*: <https://www.brepols.net/series/APH-O>
- *Scriptorium*: <http://www.scriptorium.be/index.php?lang=en>

Ιστοσελίδες:

http://pyle.it/wp-content/uploads/2014/08/Canart_Lezioni_L.pdf
http://users.uoa.gr/~nektar/history/language/byzantium_greek_letters/byzantium_greek_letters.htm
<http://www.biblical-data.org/textual.htm#LIGATURES>
<https://archive.org/index.php>
<https://briquet-online.at/>
<https://byzbooks.wordpress.com/2017/06/26/general-introduction/>
<https://spotlight.vatlib.it/greek-paleography>
<https://www.piccard-online.de>